

УДК 173:271

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v039.2022.15>

Є. М. Чорноморець

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1521-0129>

кандидат філософських наук,

старший науковий співробітник відділу архівознавства

Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства

ХРИСТІЯНСЬКИЙ ПІДХІД ДО ВИРІШЕННЯ ДУХОВНИХ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ (АНАЛІЗ ДУХОВНОГО ДОСВІДУ ПРП. ПОРФИРІЯ КАВСОКАЛІВІТА)

Постановка проблеми. Соціологічні дослідження молоді, здійснювані в Україні впродовж останніх двадцяти років, діагностують наявність та поступове загострення таких проблем, як загальне погіршення стану здоров'я молоді, зростання кількості абортів (що призводить до погіршення репродуктивного здоров'я молодих жінок), значне поширення ВІЛ-інфікованих [10], зростання кількості осіб, що вживають наркотичні речовини, зростання злочинності, зростання рівня смертності, зростання кількості спроб самогубства [13, с. 224-227; 12]. Загострення даних проблем пов'язано не тільки з падінням рівня добробуту чи проблемами працевлаштування, а і з загальним падінням рівня моральних вимог у суспільстві, девальвацією моральних цінностей [13, с. 224], тобто має духовні причини.

Питання попередження та вирішення духовних проблем молоді є гостро актуальним не тільки для батьків, які переживають за якість життя своїх дорослих дітей, а і для суспільства загалом. Адже молодь серед інших вікових категорій є основною рушійною силою змін у суспільстві, а нинішня молодь незабаром стане і основною силою, яка утримує лад у суспільстві, сприяє його збереженню та розвитку. Також саме сучасна молодь незабаром виховуватиме дітей, закладаючи підвалини майбутнього етапу розвитку суспільства.

З іншого боку, актуальним є також вивчення релігійного досвіду вирішення проблем молоді, оскільки він свідчить і про дієвість релігійних ідеалів та релігійних традицій в сучасному світі, і є цінним прикладом здійснення цих релігійних ідеалів при відповіді на сучасні виклики. Важливим є вивчення християнського віровчення як основи релігійного життя, вивчення різних форм релігійного життя (богослужбового, аскетичного, морального), але особливо важливим є вивчення їх практичного здійснення в сучасності, яке показує, чи здатні віруючі виявити християнську свободу та любов, християнську моральність при зіткненні з проблемами та просто непередбачуваними обставинами, зокрема у вихованні дітей та спілкуванні з підлітками та молоддю.

Значення християнської антропології та християнської моралі для виховання підкреслювалось багатьма українськими педагогами, священнослужителями, науковцями. Так, християнські моральні настанови є підґрунтям класичних педагогічних праць свт. Володимира (Богоявленського), М. Пирогова, І. Огієнка, М. Ушинського, прот. В. Зеньковського, В. Сухомлинського; праць сучасних педагогів І. Сіданич, прот. О. Кислашка, прот. Б. Огульчанського, архім. Лонгіна (Чернухи), О. Жубржицької. У сучасній вітчизняній філософській думці заслуговує на увагу «педагогіка здивування», яку активно розвиває О. Філоненко, наслідуючи італійського педагога Ф. Нембріні.

Важливим видається осмислення та актуалізація у вітчизняній релігійно-філософській думці досвіду відомого грецького подвижника прп. Порфірія Кавсокалівіта (Байрактаріса) (1906–1991) з огляду на те, що саме останній, поряд з прп. Паїсієм Святогорцем (Ензепідісом) (1924–1994), мав широке коло спілкування із сучасною молоддю, так що залишилися задокументованими не лише аскетичні настанови, а конкретні поради щодо вирішення сучасних проблем сім'ї та молоді. На думку грецького науковця Афанасіуса Н. Папафанасіу, прп. Порфірій зробив значний внесок у християнську педагогіку [2]. Звісно, соціальні реалії Греції ХХ ст. дещо відрізняються від українського сьогодення, але перелік проблем молоді, як ми побачимо, дуже подібний. Також слід взяти до уваги, що в Україні християнство є найпоширенішою релігією, тож духовний досвід грецьких християн може виявитись начасним та доречним у нашому сьогоденні.

Отже, метою нашої розвідки є аналіз християнських шляхів вирішення проблем сучасної молоді у духовному досвіді прп. Порфірія Кавсокалівіта (Байрактаріса).

Виклад основного матеріалу. Прп. Порфірій не писав власних богословських та аскетичних творів, навіть не видавав проповіді та повчання. Його настанови записані з усних розповідей людей, з якими він спілкувався, яким надавав духовну допомогу [8, с. 11-12, 15]. З одного боку, ці настанови завжди є індивідуальними, спрямованими на

вирішення конкретної життєвої ситуації, з іншого ж, у них проявляється універсальна євангельська істина, вони ґрунтуються на євангельських заповідях, східній святоотецькій традиції та на особистому досвіді богоспілкування [5; 2]. У нашій розвідці ми звернемо увагу і на загальні євангельські істини, і на їх безпосереднє застосування в конкретних життєвих ситуаціях.

Про проблемні ситуації прп. Порфирій дізнався під час спілкування як із самою молоддю, так і з батьками. Тому ми спочатку коротко охарактеризуємо коло проблем сучасної молоді, вирішити які намагався допомогти преподобний, а потім пропонувані старцем шляхи їх розв'язання. Зрозуміло, що поради, які давав прп. Порфирій, були орієнтовані на допомогу кожній конкретній людині, яка опинилась у скрутному становищі. Вони мали індивідуальний характер, враховували стан здоров'я людини, соціальний стан, освіту, виховання, конкретні життєві обставини. При цьому слід зазначити, що за порадами щодо проблем підлітків та молодих людей до преподобного звертались переважно батьки, тож більшість його порад адресована саме батькам.

Основні проблеми молоді

Із релігійної думки та релігієзнавчих досліджень відомо, що часто до Бога і до священників людина звертається тоді, коли всі інші засоби покращити ситуацію вже використано, коли ситуація зайшла у безвихідь, коли інших надій вже немає. Так відбувається не тільки через відсутність віри чи релігійності, а іноді і через благоговіння та небажання тривожити Бога чи священника життєвими дрібницями. Перелік проблем, із якими звертались до прп. Порфирія, є звичайним для життєпису будь-якого святого. Якщо починати від найпростіших, це проблеми зі здоров'ям, обранням професії та навчального закладу, пошуком роботи, пошуком дружини/чоловіка, пошуком житла, необхідністю приймати рішення щодо зміни місця проживання чи щодо власного бізнесу. З одного боку, дані проблеми не стосуються безпосередньо духовного життя та духовного стану людини, але водночас вони теж вимагають правильного духовного ставлення. Також вони можуть постати перед людиною у будь-якому віці. Проблеми такого типу людина здебільшого вирішує сама, окрім крайніх випадків, які, наприклад, ставлять під загрозу життя людини. З питаннями щодо обрання дружини/чоловіка, професії, навчального закладу, працевлаштування до священників переважно звертається віруюча молодь, яка намагається вибудувати своє життя на християнських засадах. Звісно, такі ситуації були в практиці прп. Порфирія. Але більш нагальними є проблеми, що стосуються безпосередньо душевного стану людини. В наш час з їх приводу люди часто звер-

таються за допомогою до неврологів, психологів, психіатрів, реабілітаційних установ, «ліній довіри», а вже потім і священників. Це переважно проблеми, що стосуються особистих стосунків: недовіра, непорозуміння, заздрість, жадібність, ненависть, образа, гнів, хіть, які є власне проявами душевних пристрастей та можуть привести до виникнення алкогольної, ігрової та наркотичної залежності, а також до скоєння тяжких гріхів: помста, крадіжка, бійка, вбивство, перелюб, навіть суїцид. Саме на такі проблеми у стосунках з молоддю найчастіше жалілись батьки прп. Порфирія: починаючи від усім знайомої підліткової неслухняності, запальності, норавливості, зухвалості, втрати контакту з батьками, і включаючи вимагання грошей (аж до погроз батькам та їх биття), спілкування з дурними компаніями, гру в карти, наркоманію, загалом аморальну поведінку, схильність до суїциду [8, с. 330-332, 335, 351-352]. Окремо слід зазначити, що деякі молоді люди, відчуваючи втрату сенсу життя, намагались знайти цей сенс у різних сектах, східних релігіях, звертались до психологів та психіатрів та врешті приходили до прп. Порфирія та отримували допомогу [8, с. 224, 347].

Пояснення причин, чому у підлітків та молоді виникають душевні та духовні проблеми

Свої поради щодо виходу із критичної ситуації, в яку потрапила молода людина, прп. Порфирій завжди починає з аналізу причин її виникнення. До всіх батьків, які приходили до нього, старець, звичайно, ставився з любов'ю, жалем та співчуттям, але водночас налаштовував їх на відповідальне ставлення до власної дитини, на усвідомлення власних помилок, недоліків, пристрастей. Прп. Порфирій завжди вказував на безпосередній тісний зв'язок між образом життя батьків та станом дитини: «У труднощах дітей винні батьки. Всі проблеми починаються з батьків» [8, с. 355, 315-316]. Це загальне положення православної педагогіки він у кожному конкретному випадку уточнював, вказуючи безпосередні недоліки батьків у певній ситуації та те, яким чином це позначається на житті дитини, спричинює її страждання та негаразди. Зауважимо одразу, що преподобний жодним чином не виправдовував дітей. Але він завжди строго ставився до батьків, налаштовуючи їх на уважне та розумне ставлення до власного життя, на чітке розуміння значення усіх власних дій, слів та думок для полегшення або, навпаки, ускладнення життя дитини.

По-перше, старець постійно наголошував, що *виховання дитини – це головний обов'язок батьків*, запорака майбутнього щастя і їх самих, і їх дитини: «Виховання дитини – це перший і останній обов'язок, який мають батьки перед створінням, яке вони з Божою допомогою привели у світ. Можна вважати, що батьки, які зазнали невдачі

у вихованні власних дітей, зазнали невдачі в усьому» [8, с. 352]. Про це він говорив і всім молодим подружжям, які щойно дізнались про вагітність, і всім батькам, які вже мали дітей, і всім батькам, які приходили у скруті і просили за дитину, що збочила [8, с. 350-354]. Тому що дитина, яку не виховували або виховували не належним чином, виростаючи, часто стає злодієм і псує життя не тільки своїм батькам і собі, а й оточуючим людям. Поряд з цим фактом усі успіхи батьків у кар'єрі та бізнесі втрачають власний сенс: «...немає правильного виховання – немає нічого» [8, с. 354].

Друге, на що постійно звертає увагу прп. Порфирій, – що *виховання треба здійснювати вчасно та належним чином* [8, с. 354]. Виховання дитини починається ще під час вагітності: через дбайливе, ніжне ставлення до дитини, через мирні та дружні стосунки подружжя [8, с. 317, 354]. На думку преподобного, бажано постійно приділяти увагу дитині особливо до досягнення нею дванадцятирічного віку, коли дитина вступає у підлітковий вік і батьки поступово втрачають безпосередню можливість впливати на неї [8, с. 357]. «Дитина як тісто. Чим м'якшим є тісто, тим легше з нього ліпити. ... Чим меншою є дитина, тим легше її виховувати, формувати характер, вчити і розвивати» [8, с. 352]. Батьки, які гадають, що виховувати дитину ніколи не пізно, жорстоко помиляються, оскільки в той час, поки вони не приділяють уваги її вихованню, вона часто розбещується, втрачає довіру та повагу до батьків, і чим далі, тим важче досягти з її боку навіть простої уважності та порозуміння, тим більше – довіри та слухняності [8, с. 352].

Прп. Порфирій не лише вказує на ці загальні педагогічні істини, які батьки часто не усвідомлюють. Він вказує і на *конкретні помилки* батьків, які до нього звертались. Хоча його поради мали конкретну спрямованість, він зазначав, що подібні помилки, на жаль, розповсюджені серед сучасних батьків.

Однією із важких помилок, яка має негативні наслідки, є те, що батьки присвячують увесь свій час *зароблянню грошей* та пов'язують з ними майбутнє щастя своїх дітей [8, с. 354-355]. Тут є принаймі дві серйозні небезпеки. По-перше, вони не приділяють достатньої сердечної уваги, достатнього часу власним дітям, не цікавляться їх життям, не співчують та не радіють разом з ними. По-друге, на думку старця, такі батьки самі не мають правильного відношення до грошей і, відповідно, не можуть його передати своїм дітям, а виховують в них користолюбство, марнотратність, жадібність та невдячність. Тяжко працюючи, на їх думку, заради дітей, такі батьки врешті «не тільки нічого не дали своїм дітям, навпаки, у поті свого обличчя трудились для того, щоб зро-

бити з них ліньохів, нероб та злочинців» [8, с. 353]. Натомість змалечку слід заохочувати дітей до навчання [8, с. 325, 357], схвалювати працьовитість та терпіння, а також привчати до економного ставлення до грошей [8, с. 341].

Серед інших порад батькам слід згадати пересторогу від *властолюбства* в сім'ї, від побудови стосунків за принципом примусу та обов'язкового послуху [8, с. 328-329, 331]. Преподобний наголошує, що коли дитина маленька та немічна, така форма спілкування здається нормальною, але коли дитина досягає підліткового віку та повноліття, така форма спілкування стає зовсім непридатною та недієвою, оскільки молодь хоче скористатись своєю свободою. Властолюбство часто супроводжується недобротою, жорстокістю, які ведуть до втрати довіри і любові до батьків з боку дитини [8, с. 329, 331]. Натомість старець усіх батьків закликає, по-перше, поважати свободу дітей, як її поважає Бог; по-друге, в основу стосунків з дитиною покладати любов та піклування, які мають врівноважувати увесь необхідний примус, і, по-третє, молитись Богові про правильне спрямування думок та бажань дітей. Щодо свободи, то старець радить навіть малим впертим дітям іноді поступатись, щоб вони переконались у помилковості власних бажань [8, с. 348], а тим більше дорослим дітям слід дати можливість вчитись самим приймати серйозні рішення [8, с. 315, 357]. Виступав старець і проти примусової релігійності, вважаючи, що не можна примушувати дітей ходити до Церкви, читати чи слухати Св. Письмо і т.п., а треба подавати гарний приклад власним життям [8, с. 325, 328]: «Ми не повинні нікого примушувати ходити до Церкви. Христос сказав: «Хто хоче йти за Мною» (Мф. 16:24)».

Також прп. Порфирій неодноразово зазначає, що загалом багато шкоди приносить *нерозумна батьківська любов*, яка не керується у вихованні християнськими чеснотами та божественними заповідями. Два приклади такої любові ми вже навели вище: нерозумне надмірне заробляння грошей для дітей (замість виховання працьовитості та відповідальності) та надмір строге ставлення до дітей, зокрема примушування до молитви та відвідання храму (яке не рахується зі свободою дитини) [8, с. 328, 356]. Прп. Порфирій згадує й інші випадки нерозумної любові: наприклад, постійне захоплення дитиною, виконання її забаганок та капризів (що веде до зростання егоїзму та нетерпіння); несправедлива батьківська любов до однієї дитини порівняно з іншими дітьми (що веде до виникнення заздрощів) [8, с. 331, 334-335, 340, 357].

Настанови щодо виховання дітей

Настанови, які прп. Порфирій давав батькам, мали на меті передусім те, щоб серйозних внутрішніх проблем у підлітків та молоді взагалі не вини-

кало, щоб їх життя складалось рівно та щасливо. Саме тому преподобний дає багато настанов щодо правильного виховання дітей, належного ставлення до них, належних стосунків у сім'ї. Часто батьки не могли сприйняти дані поради доразу: і через недовіру, і через нерозуміння, і через несерйозність, і через внутрішнє небажання змінюватись самим, примушувати себе до певної поведінки. Але з часом вони на власному досвіді переконувались, що поради преподобного були корисним та дієвими.

Які ж позитивні настанови давав прп. Порфирій щодо виховання дітей?

Дещо спрощуючи, їх можна звести до таких *основних принципів*: 1) добрий приклад з боку батьків, життя за Євангелієм («святе життя»), боротьба з власними вадами, доброта та любов як основа стосунків; 2) довіра Богові та повсякчасна «жива» молитва за дітей. Фактично ці принципи ґрунтуються на євангельській заповіді любові: «Возлюби Господа Бога твого всім серцем твоїм, і всією душею своєю, і всім розумінням твоїм, і всією силою твоєю, – ось перша заповідь! (Втор. 6, 4–5). Друга подібна до неї: возлюби ближнього твого, як самого себе! (Лев. 19, 18). Іншої більшої за ці заповіді нема!» (Мк. 12:30-31). Заповідь любові до ближнього передусім має виконуватись у ставленні до власних рідних – чоловіка/дружини, дітей, батьків. А довіра Богові та молитва до Нього допомагають правильно та постійно здійснювати цю повсякденну любов до рідних, піклування про них. Як це має відбуватись у реальному сімейному житті?

Любов у родинному житті

Найперше, на що звертав увагу прп. Порфирій, – це необхідність подружнього миру та злагоди: «Якщо батьки не живуть у мирі та злагоді, у дітей будуть труднощі» [8, с. 356, 316]. Якщо ж батьки живуть у злагоді, вони тим самим подають дітям приклад терпіння, поступливості, великодушності, взаємного піклування, взаємної радості та живого співчуття, який стає для дитини нормою спілкування. На думку старця, саме вміння спілкуватись з людьми у мирі й любові і треба насамперед виховувати в дітях: вміння поступатись, не ображатись, не вважати себе центром уваги і головним предметом піклування. У сім'ї слід заохочувати дітей до спільної праці, взаємодопомоги, співчуття та радості за інших (спільної радості), прощення – це все допомагає позбавитись егоїзму і надалі легко «ладити» з різними людьми та пристосовуватись до різних життєвих обставин [8, с. 335-337]. Батьки мають згуртовувати дітей, привчаючи допомагати меншим та старшим, втішати засмучених, проявляти обережність по відношенню до слабких та немічних. Не слід постійно сварити дітей, повчати їх, робити зауваження; натомість треба давати

їм добрі поради, а насамперед подавати гарний приклад подолання різних труднощів, гідної та конструктивної поведінки у різних ситуаціях [8, с. 356-357]. Таким чином вихованій дитині потім самій буде легше пережити життєві негаразди та підтримати інших людей.

У спілкуванні зі звичайними людьми прп. Порфирій використовує прості буденні слова, описує буденні життєві ситуації. Його мова не містить аскетичних термінів, прямих цитат із свв. отців. При цьому його спілкування з монахами свідчить, що сам він добре знав святоотецьку аскетичну думку. Так, аналіз святоотецького вчення про любов дозволяє нам побачити, що вищенаведені настанови старця є саме розкриттям конкретного життєвого змісту заповіді любові.

Ми зазначали, що настанови преподобного спрямовані на те, щоб допомогти дітям подолати егоїзм (себелюбство). За святоотецьким вченням, себелюбство (*philautia*) є причиною всіх гріхів, оскільки замість Бога та ближніх людина починає найбільше любити себе саму, тим самим порушуючи євангельську заповідь любові [1, с. 176]. Так, відомий аскет VI ст. авва Дорофей (автор «Душекорисних повчань», які фактично були абеткою духовного життя у чернечій традиції) свої настанови ченцям, як виправляти свої вади та як досягти святості, починає із твердження, що коренем усіх пристрастей є себелюбство [3, с. 2]. Прп. Максим Сповідник називав себелюбство «матір'ю зла» і також зазначав, що від нього народжується «вся множина пристрастей» [6, с. 115]. Згідно зі святоотецькою традицією, пристрасть – це внутрішня хвороба душі, нездоровий стан людських здібностей [4, с. 249]. Не тільки прп. Дорофей та Максим Сповідник, а й інші численні святі отці детально описали, яким чином через самолюбство людина втрачає тверезість думок і душевне здоров'я, позбавляється душевного спокою, руйнує стосунки з іншими людьми, тобто яким чином виникають різноманітні хворобливі стани душі та погані звички [4, с. 256-264].

У «Главах про любов» прп. Максим Сповідник показує, як численні пристрасті перешкоджають людині ставитись до інших людей з любов'ю та милосердям. Примушуючи себе жити за заповіддю любові, людина перемагає свій егоїзм і навпаки – перемагаючи егоїзм, стає здатною до милосердя та самопожертви [6, с. 99-145]. Життя за заповіддю любові власне і є здоровим станом душі.

Якщо у заповідях, які Бог дав Мойсею, любов до ближнього описана передусім у загальних заборонних настановах (не вбий, не кради, не чини перелюб, не бажай чужого), то у Новому Заповіті її зміст розкривається більш конкретно і позитивно. Найбільш відомим та містким є так званий гімн любові апостола Павла: «Любов довготерпить, милосердствує, любов не задрить, любов

не вихваляється, не гордиться, не безчинствує, не шукає свого, не роздратовується, не мислить зла, не радіє неправді, а радіє істині, усе покриває, всьому вірить, всього надіється, все переносить» (1 Кор. 13:4-7).

У східній святоотецькій думці дуже ретельно був показаний зв'язок усіх чеснот з найвищою чеснотою любові [11, с. 114-130]. Для прикладу, свт. Василій Великий показує, що терпіння чужих недоліків є проявом любові до ближнього, прп. Феодорит Кирський – що людина, яка любить, не буде заздрити, а буде радіти за інших, свт. Григорій Богослов – що любов не може бути не милосердною, свт. Григорій Нисський – що любов несумісна з неправдою та обманом тощо [11, с. 86-94]. Як ми бачили, саме різні прояви любові прп. Порфирій радить культивувати у родині та виховувати у дітей. Він постійно повторює: «Міцно люби своїх дітей» [8, с. 355].

Молитва за дітей

Коли батьки мають відповідальне ставлення до виховання дітей, природним чином вони усвідомлюють недостатність і власної мудрості, і власних сил для виконання цієї задачі. Тобто мудрий батько, мудра мати завжди має і певне смирення щодо своїх можливостей гарно виховати дитину, яке могло б довести до відчаю або байдужості, якби не було мудрого і милостивого Бога, Якому можна доручити дитину в молитві, до Якого можна звернутись за допомогою. Тому більша частина настанов прп. Порфирія стосується заохочення до *постійної молитви за дітей*.

Згідно з настановами прп. Порфирія, важливим для батьківської молитви є смирення перед Богом, яке проявляється у вірі в Його мудрість (що Він краще знає, що є важливим для дитини), всемогутність (що Він може наставити дитину на належний шлях, провітити її думки, сформувати добрі наміри, позбавити злих думок та бажань), а передусім – у вірі в Його милосердя (що він відгукнеться на прохання та вчинить як найкраще): «Таким чином ми показуємо, що дійсно довіряємо виховання нашої дитини Самому Богові. А якщо наша дитина знаходиться під безпосереднім наглядом та захистом Бога, ми можемо бути впевнені, що вона ніколи не зійде з правильного шляху» [8, с. 355].

Молитва за дитину має починатись з моменту її зачаття: «Ми повинні звертатись до Нього (Бога) і в наших молитвах сильно просити благи Нього потурбуватись про довершеність тіла та душі зачатої дитини» [8, с. 354] і бути постійною. Молитва потрібна, щоб дитина дослухалась до батьківських слів та порад: «Те, що ви хочете сказати своїм дітям, говоріть з молитвою. Тільки тоді приходить просвітлююча Божественна благодать, тільки тоді вони чують те, що ми говоримо» [8, с. 332]. Молитва просто необхідна,

коли неможливий безпосередній дієвий вплив на дитину: коли вона є впертою, або забудькуватою, або неуважною, або дуже самолюбивою, також коли батьки самі не мають достатньо доброти та терпіння, коли контакт з дитиною втрачено з різних причин: «Помолись перед Богом на колінах, і по благодаті Божій до дитини дійдуть твої слова» [8, с. 349]. Молитись має більше сенсу, ніж сваритись або злитись на дитину: «Замість того, щоб сваритись на них, повідомте Богові про свої проблеми з дітьми» [8, с. 333-334]. Але будь-яку молитву, згідно з Євангелієм, має супроводжувати віра: «Тому кажу вам: усе, чого ви попросите в молитві, вірте, що одержите, – і буде вам» (Мк. 11:24). Поради прп. Порфирія великою мірою мали на меті укріпити батьків у вірі та надії на Бога.

Що ж робити у складній ситуації

До цього ми розглядали поради щодо того, як запобігти критичним ситуаціям у житті підлітка або молоді людини. Тепер розглянемо, які поради дає преподобний батькам, які вже зіткнулись з проблемою. Власне, усіх аспектів відповіді на дане запитання ми вже торкнулись. По-перше, батькам необхідно усвідомити власні помилки, усвідомити, якою мірою вони самі винні в ситуації, яка склалась. По-друге, слід пожаліти власну дитину, полишити власний гнів, образу, обурення, якщо вони є, постаратись ставитись до неї зі співчуттям. Треба не проклинати дітей, а проклинати зло, яке рухає ними. Також слід докласти зусиль, щоб змінити ситуацію на краще, спробувати змінити своє життя, щоб забезпечити здорове, мирне спілкування: якщо у батьків немає злагоди та миру, старатись їх встановити; якщо батьки дуже жорстокі та властолюбні – докласти зусиль, щоб стати м'якшими та доброзичливішими; якщо мають погані звички (напр., до паління) – постаратись позбутись їх або принаймі послабити. Ну і, по-третє, звичайно, слід більше молитись, визнаючи свою неспроможність виправити ситуацію та довіряючи Богові [8, с. 328-337]. Приклад любові до «складних» підлітків та молоді преподобний багато разів показав у своєму житті. Для прикладу, він казав про хіппі: «У них були добрі душі, тільки покалічені» [8, с. 345].

Слід підкреслити, що преподобний не тільки давав поради, які ґрунтувались на його особистому духовному досвіді, він сам ставився з надзвичайною любов'ю до всіх, хто звертався до нього, і власними молитвами допомагав вийти з кризової ситуації. У своїх порадах він більшою мірою звертає увагу на християнські чесноти, на необхідність внутрішньої зміни людини, на внутрішню віру, аніж на зовнішню релігійність (якщо розмежовувати ці поняття як внутрішнє і зовнішнє) [9, 18-19]. Це пояснюється, зокрема, тим, що зовнішні, тілесні прояви релігійності (дотримання

постів, поклони тощо) залежать від об'єктивних факторів, таких як тілесне здоров'я, міра зайнятості і т.п., тоді як віра, внутрішня молитва, слідування чеснотам, виправлення моральних вад залежать насамперед від волі та бажання людини [6, с. 115]. Також внутрішня любов до Бога є основою благочестя, і щойно з'являється віра, то з'являються і її зовнішні вияви. Таким чином, прп. Порфирій завжди звертався до людини як вільної істоти, навертаючи її до внутрішнього вільного рішення.

Висновки. Проблеми, з якими звертались до прп. Порфирія, є актуальними і в нашому сьогоденні. Прп. Порфирій, ґрунтуючись на Євангелії, східній святоотецькій традиції та власному духовному досвіді, не критикує соціальну дійсність, а вказує на внутрішні причини проблем та, відповідно, залежні від самої людини шляхи їх вирішення. Преподобний вважає, що батьки мають докладати постійних зусиль, щоб ці проблеми не виникали. Батьки несуть відповідальність за виховання дитини, починаючи від її зачаття. Тому основні поради стосуються налагодження належних стосунків у сім'ї та належного виховання дітей. Основні принципи виховання, пропоновані прп. Порфирієм, ґрунтуються на євангельській заповіді любові до Бога та ближніх. Необхідним є культивування в сім'ї стосунків любові та піклування, допомога дітям у подоланні егоїзму (заповідь любові до ближнього), оскільки любов є основою чесноту та здоровим станом душі, а егоїзм причиною усіх пристрастей. Батьки мають подавати дитині добрий приклад своїм життям, і це є основою засадою здорового розвитку дитини. Так само необхідною є молитва за дітей, пов'язана з довірою Богові, вірою в Його мудрість, всемогутність та доброту (заповідь любові до Бога). Вихід із кризової ситуації можливий за дотримання тих самих принципів. Прп. Порфирій у спілкуванні з батьками, дітьми та молоддю сам показував приклад любові та віри.

Християнська педагогічна антропологія пропонує різний досвід допомоги підліткам та молоді. У даному разі підкреслюється значення повноцінної сім'ї, батьківської відповідальності як для попередження кризових ситуацій, так і для їх вирішення.

Література

1. Aidan Nichols O.P. *Byzantine Gospel. Maximus the Confessor in Modern Scholarship*. Edinburgh: T&T Clark, 1993. 264 p.
2. Papathanasiou Athanasios N. *A Hesychast from the Holy Mountain in the Heart of a City*. Limni, 2014. Рос. пер.: Богослов.RU. URL: <http://bit.ly/3kCoVhc> (дата звернення 19.01.2023).
3. Дорофей, авва. *Душеполезные поучения*. М: «Актис», 1991. 306 с.

4. Иерофей (Влахос), митр. *Православная психотерапия*. Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 2005. 368 с.
5. Кеселопулос А. *Духовная жизнь в учении старца Порфирия Кавсокаливита*. Азбука веры. URL: <http://bit.ly/3XAKlZV> (дата звернення 16.01.2023).
6. Максим Исповедник, прп. *Творения*. Т. 1. М.: Мартис, 1993. 354 с.
7. *Новий Завіт Господа нашого Ісуса Христа*. К.: Видавничий відділ Української Православної Церкви, 2017. 472 с.
8. Порфирій Кавсокаливит, прп. *Цветослов советов*. Почаев, 2016. 496 с.
9. *Релігієзнавство: навчальний посібник* / Наук. ред. Д. Брильов. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2018. 328 с.
10. *Становище молоді в Україні*. Аналітичний звіт, складений Робочою групою ООН у справах молоді. Київ, 2019. 79 с. URL: <https://bit.ly/3J8YNDU> (дата звернення 19.01.2023).
11. Туренко В.Е. *Погляд на людську любов у світлі східної святоотецької думки*. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2016. 207 с.
12. Черненко Т. *Проблеми соціалізації молоді в Україні*. Аналітична записка. НІСД (Національний інститут стратегічних досліджень). URL: <http://bit.ly/3Ww0IW5> (дата звернення 19.01.2023).
13. Черниш Н.Й. *Соціологія*. К.: Знання, 2009. 468 с.

Анотація

Чорноморець Є. М. Християнський підхід до вирішення духовних проблем сучасної молоді (аналіз духовного досвіду прп. Порфирія Кавсокалівіта). – Стаття.

Низка гострих проблем сучасної української молоді, які часто мають духовно-моральні причини, спонукає до аналізу різноманітних шляхів їх вирішення та запобігання. У вітчизняній науці приділяється увага аналізу християнських підвалин морального виховання дітей. У статті проаналізовано християнський досвід допомоги молоді та батькам у кризових ситуаціях відомого грецького подвижника XX ст. прп. Порфирія Кавсокалівіта.

Прп. Порфирій Кавсокалівіт вважав основною причиною виникнення різноманітних проблем підлітків та молоді неналежне та невчасне виховання дітей. Свої поради щодо попередження та вирішення кризових ситуацій він дає насамперед батькам. Його поради щодо виховання дітей ґрунтуються передусім на євангельській заповіді любові до Бога та ближнього, а загалом на вченні східних святих отців та на особистому досвіді богоспілкування. Батьки мають завжди пам'ятати про свою відповідальність за дітей та бути зразком для них у власному способі життя та особистих стосунках. Преподобний у кожному окремому випадку дає конкретні настанови щодо батьківських помилок та способів їх подолання. Він наставляє уникати сімейних чвар, сварок, властолюбства, недоброти, жорстокості, грошлюбства, кар'єризму, нерозумної любові до дітей, оскільки все це негативно позначається на їх душевному стані. Натомість у сім'ї слід підтримувати стосунки любові та взаємного піклування (за заповіддю про любов до ближніх) та допомагати дітям долати егоїзм, оскільки любов є головною чесноту та здоровим

станом душі, а егоїзм – основною причиною пристрастей і моральних вад. Також прп. Порфирій радить батькам за допомогою у вихованні дітей постійно звертатись до Бога в молитві, вірячи в Його мудрість, всемогутність та милосердя (за заповіддю про любов до Бога). Настанови прп. Порфирія спрямовані передусім на внутрішню зміну особистості, він не концентрує увагу на зовнішніх проявах релігійності, таких як піст, поклони, релігійна обрядність, вважаючи це природним проявом та наслідком внутрішньої віри та любові до Бога.

Досвід прп. Порфирія дає підстави дбати про підтримку сімейних цінностей, виховання у дітей відповідальності за сім'ю та за майбутніх нащадків, культивування у стосунках чесноти любові у її різноманітних проявах.

Ключові слова: християнська етика, сімейні цінності, проблеми молоді, принципи виховання, євангельські заповіді, егоїзм, християнська любов, молитва.

Summary

Chornomorets Ye. M. Christian approach to solving spiritual problems of modern youth (analysis of spiritual experience of St. Porphyrios of Kafsokalyvia). – Article.

A number of acute problems of modern Ukrainian youth, which often have spiritual and moral reasons, prompts the analysis of various ways of solving and preventing them. National scholars pay attention to the analysis the Christian foundations of moral education of children. The article analyzes the Christian experience of a famous Greek ascetic of the 20th century St. Porphyrios (Bairaktaris) of Kafsokalyvia in assisting juveniles and parents in crises.

St. Porphyrios of Kafsokalyvia saw an improper and untimely upbringing of children as a principal source of diverse problems experienced by adolescent and young people. His advice on preventing and solving critical

situations is first and foremost meant for parents. This advice is based above all on the Gospel commandment of love of God and of neighbor and, in general, on the teaching of Eastern Fathers of Church and his personal experience of communion with God. Parents should always be aware of their responsibility for children and serve as a role model in their own way of life and personal relationships. In every case St. Porphyrios gives specific instructions on mistakes made by parents and ways for overcoming them. He teaches to avoid family scandals, quarrels, dominance, unkindness, cruelty, avarice, careerism and unreasonable love to children because all of that has negative impact on their state of mind. Instead, relationship of love and mutual care ought to be maintained in a family (following the commandment of love of neighbors) and children must be helped to overcome selfishness and egoism since love is a primary merit and a healthy state of mind while egoism is a root of passions and moral flaws. St. Porphyrios also advises parents to constantly turn to God in prayers for help in upbringing children with faith in His wisdom, omnipotence and mercy (following the commandment of love of God). Instructions of St. Porphyrios are aiming above all at inner changes of a personality, he is not focusing his attention on seeming and apparent manifestations of religiosity such as fasting, bows and religious rituals as he considers these a natural display of inner faith and love of God.

The experience of St. Porphyrios gives grounds to the care for supporting family values, instilling in children a feeling of responsibility for a family and their own future offspring, and also for cultivating in relationships the merit of love in all its diverse manifestations.

Key words: Christian ethics, family values, problems of youth, principles of upbringing, Gospel commandments, selfishness, egoism, Christian love, prayer.